

BÉKÉS VÁRMEGYE

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE:
MADARÁSZ GYULA

SZEMÉLYI ADATTÁRAT ÖSSZEÁLLITOTTÁK:
HORACSEK GYÖRGY és NYERS ISTVÁN

KIADJA: BÉKÉSVÁRMEGYE MONOGRAFIÁJA SZERKESZTŐSÉGE
ÉS KIADÓHIVATALA, BUDAPEST.

BÉKÉS VÁRMEGYE

ELŐSZÓT IRTA :
vitéz sarkadi MÁRKY BARNA DR.
Békésmegye alispánja

FELELŐS SZERKESZTŐ :
MÁRKUS GYÖRGY

MUNKATÁRSÁK :

Follajtár Ernő okl. tanár, Gróf Imre okl. tanár, dr. Harsányi Margit egyet. tanárs.
Keviczky László ev. főesperes, Molnár Endre statisztikus, dr. Nádor Jenő okl. tanár,
Szeberényi Zs. Lajos ev. főesperes felsőházi tag, Szeghalmi Gyula ny. igazgató
az Orsz. Gárdonyi G. társ. alelnöke, Tantó József Békésvármegye népművelési
titkára, dr. Ujváry Julianna v. egyet. tanárs. stb. stb.

KIADJA ; BÉKÉSVÁRMEGYE MONOGRAFIÁJA SZERKESZTŐSÉGE
ÉS KIADÓHIVATALA, BUDAPEST.

ENDRÖD.

Endrőd nagyközség a gyomai járásban, a Hármas-Körös balpartján fekszik. Lakóinak száma 13.928, akiknek több mint 50%-a lakik környékbeli tanyákon (Öregszozlgán 1484, Kondorosi tanyákon 1605, Paskumi tanyákon 1235 lakó), s csak a kisebb része a falu belterületén (8415 kül, 5513 belterületen). Hogy az utolsó évtizedben látványosan alig szaporodott valamit a község lakossága (1920-tól 13.850-ről, 13.928-ra), azt 890 lélek elvándorlásával kell magyaráznunk, akik a földreform következtében Gyoma és Dévaványa községek határában nyert birtokaikra telepedtek le. Tehát a tényleges szaporodás 968-ra tehető. Elveszületési arányszáma meghaladja az orsz. átlagot, ami azt mutatja, hogy Endrődön az egyke ismeretlen. Nem ily kedvező a halálozási arányszám, amely majdnem olyan magas, mint az orsz. átlag, aminek legfőbb oka a nagy gümőkór halálozás s csak a csecsemőhalálozás alacsony indexszámának tudható be, hogy nem nagyobb az orsz. átlagnál. Az Orsz. Stefánia Szövetség fiókja, 2 községi- és 3 magánorvos, 4 községi és 5 magánzülésznő áll egészségügye szolgálatában. Jó ivóvízzel 2 artézi kút látja el a helységet. 3679 házából: 3098 vályog és vert falu, 2458 cserép, 1182 náddal van fedve.

Vallási viszonyok: Endrőd lakosai közül 13.256 rk., 500 ref., 77 ág. ev., 80 izraelita vallású. Rk. egyházközsége a nagyváradi püspökséghez tartozott. Az endrődi r. k. templom monumentális barokk-román építmény. 1804-ben készült a hívek, a kegyuraság és a község áldozatkészségéből több mint 40.000 forint költséggel. Az összes kézi- és ígásnapszámot a hívek ingyen szolgálták. Nem régen renoválták és új harangokkal szerelték fel.

A reformátusok fiókegyházat alkotnak, templomuk nincs. Az izraelitáknak imaházuk van helyben, s külön hitközséget alkotnak, mely a gyomai anyakönyvi kerülethez tartozik.

Kulturális viszonyok: Anyanyelvre nézve Endrőd lakói 8 német, 38 tót és 6 egyéb nemzetiségű kivételével valamennyien magyarok. 19. r. kath. felekezeti iskola (közülük 12 a tanyákon működik), 2 községi és 1 elemi népiskola szolgálja a népoktatást, ezenkívül 2 községi kiseddóvó. Az endrődi R. Kath. Polgári Iskola Csernus Mihály rk. plébános kezdeményezésére alakult 1924—25 tanévben 1 osztállyal és 29 növendékkel. Kezdetben csak fiú jelleggel birt, de a fiúk és lányok együttes oktatását a vall. és közoktatásügyi minisztérium évről-évre engedélyezi és így a lányok is mint rendes tanulók járhatnak az iskolába. Fenntartási költségei részben az államot, részben az rk. egyházat terhelik, dologi kiadásaihoz a község is hozzájárul. Az iskola 8 tanerős, tanulóinak száma 1934—35 tanévben 152.

Szakoktatás folyik a községi iparostanonc- és a gazdasági ismétlő iskolában (30 tanuló.) Kulturális fejlettségére vall az analfabéták alacsony száma (758 hat évnél idősebb egyén). ami, ha tekintetbe vesszük azt a körülményt, hogy a lakosság kb. 60%-a elszórt tanyákon él, meglepően alacsony.

Elénk egyesületi élete az iskolán kívüli népművelés szolgálatában áll, a helybeli népművelő bizottság irányítása alatt. Egyesületei; a Kisgazda Kör, Népszövetségi Kör, Polgári Társulat, Független Kisgazdakör, Földművelő Egylet, Ugari Kör, Csejti Kör, Peresi Kör, Kondoros-tanyai rk. kör, A népművelő bizottság évente több ismeretterjesztő előadást tart, melyek ma nagy látogatottságnak örvendenek. 1930-ban épült fel a Kath. Népház, mely az iskolán kívüli népművelésnek és gondozásnak leghivatottabb otthona.

Foglalkozási viszonyok: Endrőd túlnyomóan agrár jellegét legjobban bizonyítja, hogy lakosságának közel 72%-a foglalkozik östermeléssel: 4496 kereső és 5065 eltartott egyén. Az ipari keresők száma 1065, az eltartottaké 1650. A kereskedelem 246, közlekedés 138 lakónak nyújt megélhetést. A közszolgálati alkalmazottak és szabad foglalkozásúak száma 301, a nyugdíjasoké és tőkepénzeseké 300, a napszámosoké 242, a házi cselédeké 198, az egyéb foglalkozásúaké 199.

Mezőgazdaság: A község határa 26.387 k. hold, melyből 22301 k. h. szántó, 84 h. kert, 45 h. rét, 132 h. szőlő, 1130 legelő, 2 h. nádas, 8 h. erdő, 1916 h. terméketlen terület. Az összes gazdaságok száma 2451, melynek körülbelül 20%-a (542) 1 h-n aluli kisbirtok, 463 gazdaság 1—3 h., 815 3—10 h., 353 10—20 h., 241 20—50 h. terjedelmű, 1000 holdnál nagyobb birtok 2 van a határban. (1930. évi adatok.) Az O.F.B. kiosztott 338 házhelyet, ezekből beépült 218; ezenkívül 788 kat. h. és 592 □-öl szántót, melyből 369 kisbirtok keletkezett. A szemtermelés — ezek között is a búza — úgy a kisebb, mint a nagyobb gazdaságokban a főszerepet játsza. A szántóföldeknek 50%-a búzával van bevelve; rozs, árpa, zab együtt nem kap akkora területet, mint a kukorica, mely sertéshizlalásra szükséges. Zöld takarmány és az ugynevezett kereskedelmi növények, a mák, a kender, a hüvelyesek, hagymafélék, főzelékek és paradicsom csak egészen kis mennyiségben, főleg helyi fogyasztásra termelnek. A gazdák bevételi forrása a híres alföldi búzából ered, melyet vagy helyben megőrölve mint lisztet, vagy mint szemet adnak el. Szőlőtermelése jelentéktelen, a házi szüségletet sem fedezi. 1934-ben a különösen rossz termés idején 188 hektóliter bor termett összesen Endrődön. Az állattenyésztés nem nagy kedveltségnek örvend a községben. 1931-ben mindössze 1707 szarvasmarhát, 2065 lovat, 3542 sertést és 827 juhot irtak össze a községben. A tejtermékeket a helybeli tejsarnokok útján értékesítik.

Kereskedelem, ipar, hitel, közlekedés: A községben, főleg a buza-kereskedelemtől beszélhetünk. Ennek lebonyolítása leginkább az 1916-ban alakult kereskedelmi Rt. (90.000 P alaptőke) kezén megy keresztül, mely továbbítja a vásárolt gabonát távolabbi vevőkörének. A kisebb kereskedések száma kb. 40-re tehető, ezek között több gabona és lisztkereskedő van. A szövetkezeti életet 3 fogyasztási és értékesítő szövetkezet képviseli. Országos vásár tartására jogot 1925-ben kapott a község, melyek nagy látogatottságnak örvendenek. Az ipar csak úgy mint a kereskedelem, természetes következménye a termelési viszonyoknak, Mint nagy és kiváló búzatermő hely, elsősorban a malomiparnak szolgáltat nyersanyagot. 1 szövetkezeti, 2 kereskedelmi és 2 magánmalom és 1 daráló malom

dolgozza, öröli fel részben az endrődiek és környékbeliek gabonáját, úgy házi szükségletre mint kereskedelmi célokra. Az építkezések anyagokkal való ellátására egy téglagyár szolgál. Villanyárammal az Első Endrődi Hengermalom villanytelepe látja el a községet. A kisipari vállalatok száma 303. Ezek túlnyomó többsége (220) segéd nélkül dolgozik, 87 üzem tart egy-két segédet. Szakma szerint ruházati cikkeket készítenek: szabók, csizmadiák, cipészek, kalaposok, azután kovácsok, asztalosok, ácsok, bognárok és ételmiszer iparosok vannak legnagyobb számban.

A kereskedelmi és ipari viszonyok fejlettségét bizonyítja a fokozottabb hitelkereslet. Endrőd hitelszükségletét 2 hitelintézet látja el. Az Endrőd—Gyomai Takarékpénztár Rt., (alapítási év 1893.) tagja a Pénzügyi Központnak és TEBÉ.-nek. A cég előbbi neve Endrődi Takarékpénztár Rt., Fióktelepe van Gyomán. Az Endrődi Takarékpénztár és Hitelszövetkezetből alakult 1894-ben. Üzletágai: betét ügyletek, váltó leszámítolás, fjelzálog kölcsön. Alaptőkéje 100.000 P., 5.000 drb. 20 pengős részvényekben. Az Endrődi Népbank-ból alakult a Békésmegyei Általános Takarékpénztár Rt., Békéscsaba—endrődi fiókja, mely szintén tevékeny részt vesz a község hitel-életében.

Vasúti állomása Gyomán van, posta, táviró, állomás helyben. Gyomával, Szarvassal, és Mezőberényvel törvényhatósági út köti össze. A forgalom nagymértékű megkönnyítésére szolgál a nemrégén épített Körös hid.

(Endrőddel bővebben foglalkozni kívánóknak figyelmébe kell ajánlani dr. Hunyadi Sándor: »Endrőd története a gyulai uradalomban« c. pontos, alapos ismeretek alapján írt munkáját.)

Története.

A XV. század elején birtokper kapcsán találkozunk a falu nevével. 1425-ben határellentések keletkeztek a szomszédos Gyoma akkori birtokosaival a Neczpályakkal. Végtelen perfolymat jellemzi az ügyet. Ez időben, mintegy 33 polgára volt a falunak. Birói határozat alapján a két falu határát a kor szokása szerint vármegyei kiküldöttek bejárták és a szükséges határjeleket letűzték, a Körös vonaláig 6 határdombot emeltek. Az átellenes oldalon Szele tónál volt az utolsó határtöltés. Birtokcserék és egyezségek folytán 1461-ben már több birtokos kezén találjuk a falut. Egy per tanúként szerepelnek ezek a lakosok; endrődi Fodor Barna, Harangi Antal, és endrődi Kamuthy Pál. A felaprózás miatt váltakozva nagyszámu nemescsalád lakta a falut, kik kivétel nélkül számottevő szerepet vittek a megyei életben.

Egyházi vonatkozásban 1552-ben a falu fel van sorolva a tridentí követjárás költségeinek megyszerte eszközölt lajstromában. A helybeli plébános 3 frt-al járult az utazáshoz. 1549-ben a falu fele részben a birtokos családoknak a kihalása folytán a kincstárra szállott vissza. A mérhetetlen emberhiány miatt fejlődésről alig lehet beszélni. A részbirtokosok 1556-ban Eszes Kálmán, Haranghy Gáspár, Eszes Lászlóné és Bernóthi András. Átlagos képet nyerünk a falu nagyságáról az egykorú adójegyzékek alapján.

Evenként változó számban fizették a jobbágytelkek után esedékes adórészl. 1560-ban Veres György és Haranghy Gáspár 1—1 portát bírt. 1564-ben a fentiekhez még Zákány András csallakozott 2 portával.

Lakosainak a vidék szokásai szerint általában földművelés mellett az állattenyésztés volt kenyérkeresetük. (Tized jegyzék). Endröd további sorsa Gyula várának helyzetétől függött. Az 1566 évi nagy török hadjárat alatt került hódoltság alá. Már időszakos portyázások alkalmával a török fejedődefterbe felvették 35 lakóházzal. (Velics —Kammerer: Magyarországi kincstári török defterek. II. 204.). Lassan a kibírhatatlan terhek miatt népsége a környező és még megszállásmentes megyékbe széledt szét. (Ishtar, Szabolcs). 1600-ban már teljesen pusztán maradt. 1596-ban a tatár csapatok semmisítették meg. Időnként egypár menekült telepedett meg. 1630-ban 9 szökött jobbágy népséget Brandenburgi Katalin várad Bernolthi Györgynek ajánlkozta. Az adománylevélben felsorolt jobbágynevek mind magyarhangzásúak.

1656-ban nádori adomány folytán Török Bálint és 3 társa birtokolta a helységet. A leleszi konvent királyi megbízás alapján a fenti birtokosokat bevezette a birtokba. 1663-ban már ismét más nevekkel találkozunk a birtokos jegyzékben. Nádori oktalomlevelet nyertek az ekkori tulajdonosai, Szöjlösy Mihály és Borbély Ferenc a falu birtoklására. (O. L. NRA. Fasc 853. Num. 52.). Kétségtelen bizonyítékok vannak arra, hogy lakosai mind magyarok voltak, vallásra nézve a református ekléziához tartoztak. Saját templomuk volt már 1612-ben is. Valószínűleg a Körös áradata miatt megrongálódott, mert 1637-ben a környező református egyházközségektől kértek pénzbeli segítséget a javításra szoruló templomuk helyrehozásához. Hódoltsági életéből nem tudunk bizonyosat. Fellelhető, hogy a szomszédos falvakhoz hasonló sorsa volt: török katonák bírták hűbérben. A felszabadító háború idején az átvonuló spahi csapat semmisítette meg. Évekig pusztán állt a területe. A szegedi fiscus kezelésében maradt 1700-ig. A várható jövedelmek jegyzékében a kamarai igazgatás továbbra is nyilvántartotta a falu területét. 1698-ban átlagos művelhető területét 150 holdra becsülték hivatalosan. (U. et. C. Fasc. 62. Num. 22.). Rákövetkező idők a megmaradt lakosok visszatérését lehetetlenné tették. 1703-ban megyeszerte a rácdulás pusztította a megmaradt emlékeket. Károlyi Sándor hajdui 1706 évelején a község területén táboroztak, a rácbandáknak a megye területéről történő megtisztítása alkalmával. A veszély megszűntével az eddig Nemeskereken menekülteként élő falubeliek visszatérhettek elpusztult otthonaikba.

Királyi adomány folytán Harruckern János udvari tanácsos kapta a békésmegyei jószágokkal egyetemben a falu birtokát is. A rendezés nehézségei és valami jövedelem céljából Harruckern bérbe adta a pusztán álló falut Bibics Jakabnak, majd Miklós Demeter örmény főzsérnek. Gondozás nélkül maradt a templomuk. Hosszú idő alatt a Körös gyakori áradatai a szentély legnagyobb részét rombadöntötték. A királyi helytartótanácsnak küldött jelentés az új településű puszták közé sorolta be. (Megyei jegyzőkönyvi regesta 1733-ból). A hit gyakorlása iránti vágyból, szegénységük miatt, nem tudták még befedni sem a templomot, szükségéből előbb szalmával, majd hulla-

dék deszkával fedték be. Ily siralmas formában fordultak Istenhez. Gyulai egyháztól egyidőre átadott harang tette alkalmassá istentisztelet tartására a templomot. Évek után Sztancsek János helybeli ref. lelkész irányítása mellett tudták a hiányokat pótolni. A falu első jegyzője és tanítója Zsámbók István volt. (Canonic. visit. 1736). 1735 március havában megindult Péró (Szegedincz János) fíje lázadásfíje nem érintette hátrányosan a fejlődésnek indult falut. A megyei hatóságok gondos előrelátása és figyelmezésére a falu lakói tartózkodtak a részvételtől. Nem találkozní egyáltalán helybeli nevével a bűnösök jegyzékében. 1732-ben 251, részben tót, 1764-ben 1222 magyar lakosa volt a falunak. (Canonic. visit. 1736.). Tervszerű gazdálkodás céljából a földesúr megalapította gyulai uradalmát, melynek egyik jelentős tagja lett Endrőd. Következő év elején határát a hozzácsatolt nyárszegi és tölgyi, 1751-től kezdve a kiskondorosi, 1762-től ja simai pusztákkal 26029 magyar holdnyi területté fejlesztették ki. Terménygazdálkodásra 11782 hold volt alkalmas, a többi rét és legelő céljára lett felhasználva.

Emelkedés jellemzi a falut, már 1748-tól kezdve. Támpontok a mondottakra az adójegyzékek. 1748-ban a falura eső adó így oszlott meg: 267 frt 9 krajcár hadiadó és 84 frt 48 krajcár vármegyei egyenes adó. (Várm. protok.).

A templomuk történetét folytatva, 1749-ben újabb, nagyon sokáig tartó árvíz lépett fel. Menthetetlenül beomlott az épen maradt templom hajó egyrésze is. Most már a földesúr vette a kezébe a végleges rendezés kérdését. 1753-ban új boltozatos kisebb méretű templomot építtetett. Ez maradt 1801-ig. A népsűrűség kedvező alakulásai folytán alkalmatlannak talált templomot egy a fenti évben megkezdett cca 50.000 frt-ba került modern építési módokkal készülttel cseréltette fel.

Lélekszáma ugyanis a következőképen alakult: 1764-ben 1222, 1773-ban 1855 (191 egész telkes jobbágy, 74 házas és 90 házatlan zsellér, 16 szabad polgár 256 házban). 1828-ban 5610. (631 házzal), 1850-ben 6847 (879 házban) 1890-ben 10808 személy (1807 házban lakott).

Jól érzékelteti a fenti összeállítás a fejlődés processusát, mely nemcsak nyers statisztikát rejt magában, hanem az elérhetőség, az anyagi jólét bizonyítéka.

Lakosságának főfoglalkozása a földművelés volt. Uradalmi igazgatás egészséges formák között a művelésre alkalmas területek gyarapításával segítette elő az immár községi rangban álló helység megélhetését. Míg 1772-ben 2967 kisholdat munkáltak meg, addig 1852-ben már 8572 kat. holdat. Urbériváltság rendezésekor bírói határozattal a közlegelőből minden egész telekre 24 hold legelő jutott. A megyei biztosok által névszerint eszközölt összeírás végösszegben 236 egész és háromnyolcad telket mutatott ki. (Urbéri tabellák és Urbéri törv. sz. iratok).

Emberbaráti, önzetlen adomány révén jött létre a mai működő aggokháza. Szándékosan az időrendi sorrendbe tettem ennek felemlítését, mert a kegyes alapító 1803 augusztus 20-ikán készítette végrendeletét, melynek alapján létre jött az egyezmény. Rövid története: 32.000 rénesforint kamatai rendelte Vida Imre végrendeletében az »ispotály« céljaira, olyképen, hogy míg felesége élet-

ben van, még abban az esetben is, ha ismétellen férjhez menne éljezze. Halála után pedig a megye intézkedései szerint a községben több év kamatával téglából Szt. Rókus tiszteletére felépüljön. Részlete- sen előírja a hagyományozó, hogy úgy a nők, mint a férfiak külön szobában helyezendők el. Az épület tartozéka legyen a szükséges mellékhelyiségek is. Házi rend, öltözet stb. kérdésében pedig a nagyváradai püspök rendelkezése legyen az irányadó. Kizárólagosan rk. vallású személyek vehetők fel. A helybeli plébános kezeli a kamato- kat, melyből fáradsága és évi szentmise mondásért 100 frt-ot ren- delt. Az ápoltak ezen a miséken a kegyes adakozókért imádkozni tartoznak. A vagyoni állapotról évente számadást kell készíteni a plébánosnak a vármegye közbejöttével, melyet aztán a nagyváradí püspöknek jóvihagyás céljából be kell mutatni.

Szólnunk kell a lakosság nemzetiségi megoszlásáról is, bár nézetünk szerint ez csak a múlt árnyékaként lebeghet. Az első települések alkalmával 1717 tavaszán a gyérszámú ma- gyar lakos alakította meg az újjeletet. Ezekhez csatlakoztak 1731 márciusában a falujukat otthagyo nemeskereki jobbágyok. Velük egyidőben nagyobb számú tót népelem vándorolt a községbe. Nagyobb tömegben jöttek Rimasszaluzsányból (Gömör vm. megszállt ter.). Zólyom megyei Detváról (v. ö. Detva monographiája tót nyel- ven Medveczky A.-tól. 1906.). Kisebb számban jöttek Békéscsabá- ról és Aszód környékéről. Az anyanyelvük használatához ragasz- kodó tót lakosság óhajára huzamosabb időn át úgy az iskolázta- tás, mint az istentiszteletek nyelve részben tót volt. Az utolsó tót pap Bikályi Péter volt, ki 1785—88 között működött a községben. Ma már csak a családnevekben találjuk nyomát a tót nyelvnek (Kiszél, Vaszkó, Debnár stb.). Kizárólagosan a magyar nyelv hasz- nálatos a lakosok között.

A község földbirtokosai voltak: 1799-től a szarvasi uradalmi igazgatás folytán előbb a Stockhammer és gr. Dreschler családok kezébe került a földesuri jog, majd 1839-től a Stockhamer rész Szi- tányi Ulman birtokába jutott. Jelenleg családi kapcsolatok útján Wodianer tulajdon.

1886-ban a község területéhez lett csatolva Csejti puszta. Ez a kiegészítés az endrődi határt 8572 katasztrális holdra emelte.

A legújabbkor eseményeinek sorát a világháború tette emlé- kezetessé. Sok helybeli polgár közül 376-an hősi halálukkal adóztak a haza védelmében. Izléses emlékmű hirdeti nagyságukat, melyet 1925 október 4-én lepleztek le. Nyilvántartott hadirokkantak száma 155. Az összeomlást követő évek megpróbáltatásai közül az oláh megszállás élénk emlékezetben maradt, bár ember életben nem esett kár, de hatalmi szóval az önkéntes megszállók sok ezer pengő érté- kű ingót hurcoltak el. Csak a bejelentett kár áll ebből: 300 drb szarvasmarha, 120 drb ló, 8 vagon búza, 4 vagon kukorica, 50 q zab, s még egész sora a terményeknek.

Pusztái:

Nyárszeg. Egykor kis falu volt, most puszta. Irott emlé- keinkben 1473-ból van említve, mint Gyomához tartozó puszta. A

XVI. század elején a gyulai vár tartozékai közé tartozott. Halastavát ismételten említik 1527-ben. (Karácsonyi i. m. II. 243). 1556-ban Patantanus Andrásé. Halála után özvegye újabb házassága ellenére is birtokában tarthatta királyi kegy alapján. (Kir. könyvek II. 101—104.). Jelentéktelen kis helység lehetett, mert portáinak száma 1556-ban volt a legmagasabb: 8. Az ugyanennyi házból álló falu jobbágy lakosai ismeretlen okból 1557-ben elhagyták az otthonukat. Ismételten lakatlanfalunak jegyzik az egyes összeírások. Már csak, mint adománylevelek tárgya szerepelt. Birtokosai ide-oda adományozták családjaikban. Vámosy Bálintné férjére és fiára hagyta. Változatos sors után 1661-ben Hamvay Ferenc feleségére iratta át a Vámosy Bálint öccsétől megszerzett pusztát. Önálló szerepe megszűnt 1731-ben. Harruckern uradalmi tisztjei a kopáran álló pusztát Endrőd faluhoz csatolták.

Másik ugyanebben az évben idekapcsolt Tölgy puszta valaha kisebbszerű falu volt. 1418-ban már Marothy János és fia László birtoka. A család kihaltával a királyra háramlott a tulajdonjog, felerészben. A falu másik fele Ábránffy családé volt. Ezt a részt 1495-ben Erdődi Bakocz Tamás esztergomi érseknek Ábránffy Tamás adta. (Fraknoi: Századok 1888 évf. 122 l.). Az érsek halála után a gyulai vár birtokállományához illesztették. Dóczy János zárandmegyei kapitány kérésére II. Lajos király új adományban a kérelmezőnek adta. 1528-ban már konfliktuskálják a birtokot, mert Dóczy János király pártjára szegődött. A kapzsi Brandenburgi György herceg közvetítési díj fejében elnyerte Feridnánd királytól. (Kir. könyvek. I. 126.). Rövid időn belül a politikai változásával visszanyerte a régi tulajdonos. 1556—64 között Dóczy sógornője, mint özvegy bírta a falut.

A falu nagyságáról képet ad, hogy 1552-ben 2, 1553-ban 5, 1556—1564-ig változatosan 8 portát írtak össze. (Conscr. Dic. IV. k.) Nagymérvű apadás keletkezett 1557—58-ban, mikor a falu lakosai a kettős adózást megúnva elhagyták a falut. (Velics—Kammerer: Magyarország. kincst, török deff. II. 197.). Nem tudott már erőre kapni a falu. Néha 1—2 család lézengett, de adófizetés idején ismét eltűntek. Utoljára a szegedi provisor említi, mint leégett falut lakos nélkül. (U. et C. Fasc. 62. Num. 22. 1698.). 1731-ben pedig, mint puszta Endrőd faluhoz lett átcsatolva. 1498-ban Bercsényegyház nevű puszta mint Tölgy falu tartozéka ismeretes Erdődi Bakócz esztergomi érsek tulajdonában. (N. Múz: Pesty: Helys. névtár. I. 41.).

Kevicsejtpuszta. Egykor kis falucska volt. Csejt néven. 1390-ben már lakott terület volt 9 népes és 1 elhagyott jobbágytelekkel. Határa a kor mértékei szerint nagyméretű volt: 30 ekényi szántó 25 kaszás rét. Jelentős jövedelmet biztosított a Berettyó nyugodt részein a halászat, a fenti évben 100 arany forintot jövedelmezett. Birtokosa és fedetlenül álló templomának kegyura a Simay család volt. (Karácsonyi: i. m. II. 66.). Eddig Külső-Szolnok megyéhez tartozott, földesura Simay Péter és családjának kérelmére rendelte Hunyadi János kormányzó 1449-ben a megyéhez. A fel lépő igénylések miatt Simay család megerősítést kért a zavartalan birtoklásra. 1453-ban V. László Sima, Csejt, Szentmargitegyháza, Szentmiklós, Szentmihályegyháza és Bersen békésmegyei falvakat

(a két első falu, a többi pusztta volt akkor is) és pusztákat Simay Mátyásnak és utódainak adományozta. Az oklevél Prágában kelt Szt Ferenc napján. Kedvezőtlen anyagi körülmények miatt 1477-ben lakott és 7 pusztán álló portát zálogba vetettek a Simay örökösök. Névszerint említik az oklevélben Simay Benedeket és Jánost. Örökös cserélgetések után 1556 körül már egyik Simay sem birtokos a faluban. Az 1561. évi portális összeírás 8 birtokost sorol fel 10 portával. Ugyanekkorra volt a nagysága 2 év múlva is, de már csak 4 tulajdonossal (Harangi Gáspár, Móre Máté, Lantos Máté, Ragyóczy Kelemen özvegye). Későbbi földesurai közül névszerint ismerjük Báthay Pált és ennek utódát Makó Jánost, de már a falu felvett ezeitől aprózva. Utolsó nyom, hogy lakosai voltak 1623-ból van. Idegenben lakó módosabb családok vették meg területét kül. Kecske és Törö-ék. Az elnéptelenedett helyet 1701-ben a királyi kincstár kezelte, míg 1720-ban felsőbb utasításra átadta Harruckern J. Györgynek, mint a gyulai uradalomhoz tartozó pusztát. Az igényperrel fellépő családokat a birtokvisszaszerző bizottság utasította el kívánalmaikkal. 1742-ben kisbirtokosok bérelték, 1765-ben szarvasi lakosoké, majd 1855-ben dohánykertésznek céljára használták. 1855-ben 226 lakosa volt a pusztának. Jelenleg a Wodianer család tulajdona.

Kondorosi tanyák. Eredetileg is pusztta volt, melyet 1498-ban Veér András királyi adományban kapott. Nagytelek tartozéka volt ekkor. 1510-ben a gyulai uradalom pusztájá. 1744-ben Jakab Kristóf, 1750-ben Mitrovics I. bérbe bírta Harruckern bárótól. 1751-ben Endrődhöz csatolta a földesuraság.

Simapusztta. Hajdan falu volt, nevét is birtokos családjától nyerte. Simayak kezén találjuk már 1323-ban. Már előzőleg tulajdonukat képező falura V. Lászlótól új adománylevelet kaptak, megerősítés képen. 1516-ig maradt birtokukban a falu, azután eladták több környékbeli földesúrnak. Saját plébániája és két kőtemploma volt a falunak. A pápai tizedjegyzék szerint plébánosa 1332-ben János volt. 1552-ig terjedőleg biztosan meg lehet határozni, hogy fennállott a plébániája. 3 forint hozzájárulás volt kivelve a helybeli plébánosra. A két templomot 1390-ben meglévőnek találták a püspöki kiküldöttek, igaz, az egyiknek hiányzott a fedele. Az említett falunak határellentéti voltak Mezőtúrral. 1537-ben költséges bírói vizsgálatot tartottak számos tanuval. Ítéletileg a simaiak győztek. Királyi engedéllyel révjogot, vámhelyet létesítettek a Simayak 1501-ben. Érthetetlen módon a dicső lajstromokba nem vették fel a helybeli jobbágyságot. Feltehető, hogy az összeírás idejére eltávoztak, mint ahogy ez gyakran megesett. 1562-ben már előkerülhettek és a dicator 17 portát számlált össze, 21 jobbágy lakott a faluban, 9-nek volt csak termése, a többi teljesen szegény lévén mentes volt az adó alól. Örökös néphullámozás tapasztalható a faluban az 1563. évi jegyzék 47 családot sorol a jobbágyok közé. Az egykorúak nevei Csósz, Kormány, Oláh stb. 1625 körül pusztult el Sima falu. Területét szomszédos birtokos családok zálogba vették. 1713-ban Törö és Szőke családok próbálkoztak megszerezni területi részeket Simából, de mindkettőt a kincstár elűtötte igényétől. 1720-ban Harruckern György kapta névlegesen, mert a Szőke család egész a kir. tábláig vitte perét, az elhúzódott 1730-ig. Az elutasítás után került

valóban Harruckern tulajdonába a lakatlan puszta. 1746-ban Markovics örmény kereskedő, 1748-ban kisújszállási lakosok bérelték az erdőrészt kivételével. Végül 1761-ben endrődi jobbágyok nevetséges bérért elnyerték haszonbérletbe. Évek múlásával hallgatólagosan Endrőd község tartozékává vált.

Szentmiklós zug. 1453-ban Sima falu (most Simapuszta) pusztája volt. (H—Zsilinszky: II. 70).

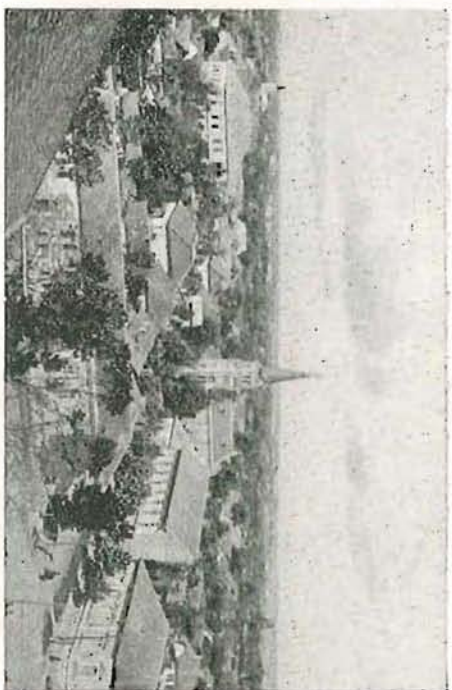
Ref. főgimnázium Békésen

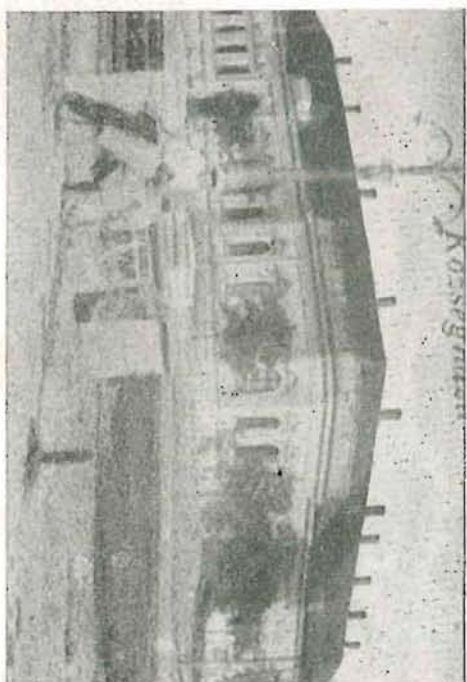
Békés: Széchenyi téri részlet

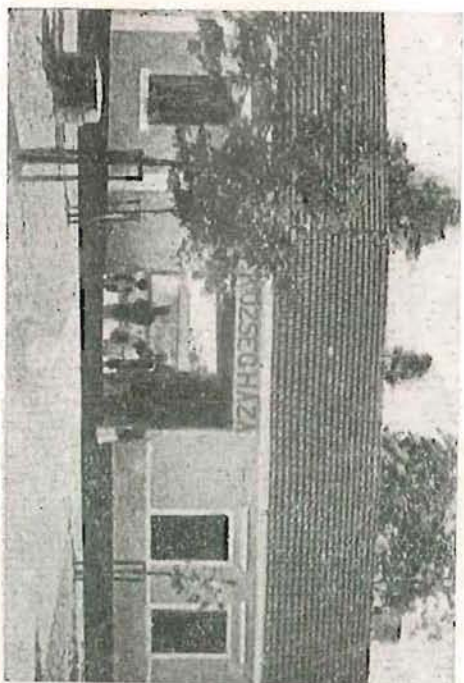
Áll. polgári iskola Mezőberényben.

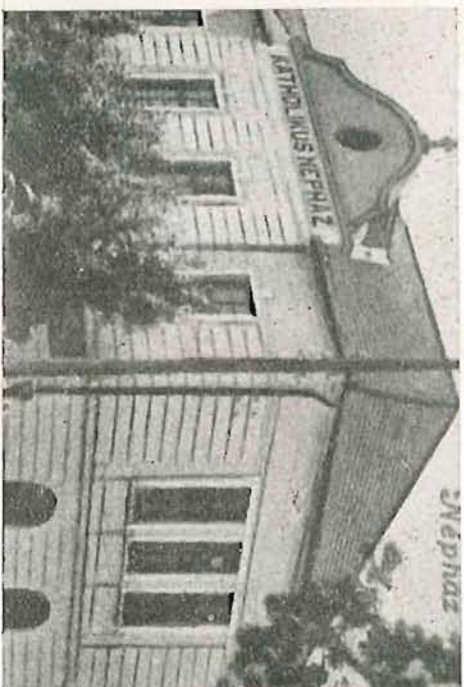
Gyoma látképe

Gyomai közsegháza

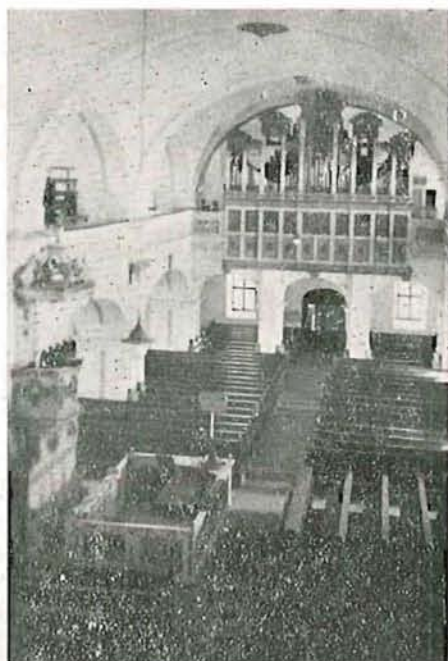
Dobozi közsegháza

Katolikus Népház Endrődön

Békés: Ref. templom.

Békési ref. templom belseje

Gör. kel. román templom Békésen

Békési róm. kat. templom

Gör. kel. román templom Békésen

Békés: kir. járásbiróság

Gyoma: Róm. kat. templom

Róm. kat. templom főoltára Gyomán

Endrődi róm. kat. templom

Dobozi ref. templom

Gyoma: Községi ref. iskola

Árvaház Gyomán

Endrődi községháza

Hősök szobra Endrődön